

WHO:n tavoite tupakkatuotteiden käytön vähenemisestä voidaan saavuttaa, kansallista tavoitetta ei nykykehityksellä saavuteta

Päälöydökset

- WHO:n tavoite tupakkatuotteiden käytön vähenemisestä voidaan saavuttaa vuonna 2025, tosin miehillä juuri ja juuri.
- Myös YK:n kestävän kehityksen tupakkatavoite voidaan saavuttaa.
- Tupakkalain kansallista tavoitetta ei saavuteta nykykehityksellä.
- Kansallisen tavoitteen saavuttaminen vaatii tehokkaita tupakkapoliittisia toimenpiteitä sekä tupakoinnin lopettamisen tuen tehostamista.
- Poikien ja nuorten miesten nuuskaamista pitää ehkäistä ja vähentää.
- Erityisesti ammattiin opiskelevat ja vähän koulutetut aikuiset on tavoitettava nykyistä paremmin.

Kirjoittajat

Otto Ruokolainen
Asiantuntija, THL

Hanna Ollila
Asiantuntija, THL

JOHDANTO

Maailman terveysjärjestö WHO on julkaissut kansantautien ehkäisyn ja hoidon toimintaohjelman vuosiksi 2013–2020. Ohjelmaan on kirjattu terveystoimintaa ja käytännön toimintaa koskevia ehdotuksia. Tavoitteena on, että jäsenvaltiot saavuttaisivat mahdollisimman monta yhdeksästä, kansainvälisesti asetetusta kansantautien ehkäisyyn ja hoitoon liittyvästä tavoitteesta vuoteen 2025 mennessä. Tavoitteet kohdistuvat erityisesti neljään tärkeään tautiryhmään: sydän- ja verisuonitauteihin, syöpäsairauksiin, diabetekseen ja kroonisiin keuhkosairauksiin. Tavoitteiden toteutumista seurataan 25 indikaattorilla, jotka kuvaavat kuolleisuutta, kansantautien vaara- ja suojatekijöitä sekä ehkäisyn ja hoidon mahdollisuuksia ja toteutumista.

Yksi toimintaohjelman tavoitteista on tupakkatuotteiden käytön väheneminen 30 prosentilla vuoden 2010 lähtötasosta 15 vuotta täyttäneessä väestössä. Tavoitteen seurantaan on määritelty kaksi indikaattoria: tupakkatuotteiden nykyinen (päivittäinen tai satunnainen) käyttö nuorilla ja ikävakioituna 18 vuotta täyttäneessä väestössä.

Kansanterveystavoitteita on asetettu myös osana kestävän kehityksen tavoiteohjelmaa (Agenda2030), josta YK:n jäsenmaat sopivat vuonna 2015. Kansainvälisen tupakkapuitesopimuksen (WHO FCTC) toimeenpanon edistäminen on yksi kansanterveystavoitteiden alatavoitteista. Sen seurantaindikaattoriksi on määritelty ikävakioitu tupakkatuotteiden nykyinen käyttö 15 vuotta täyttäneessä väestössä. Vähenemistavoitetta ei ole asetettu samalla tarkkuudella kuin WHO:n toimintaohjelmassa.

Suomessa tupakkalain tavoitteena on ollut vuodesta 2010 lähtien tupakkatuotteiden käytön loppuminen. Vuoden 2016 tupakkalakiuudistuksessa tavoitetta laajennettiin myös tupakkalain alaisten nikotiinituotteiden käyttöön. Tupakkalain tavoite tarkoittaa, että enintään viisi prosenttia väestöstä käyttää tupakka- tai nikotiinituotteita päivittäin vuonna 2030.

Tavoitteiden toteutumista arvioitiin edellisen kerran Suomessa vuonna 2015. Tässä julkaisussa päivitetään arviot tarkastellen kehitystä vuodesta 2010 vuoteen 2018. Uusiin arvioihin on sisällytetty tupakointi ja nuuskaaminen.

KANSAINVÄLISET TAVOITTEET VOIDAAN SAAVUTTA

Vuonna 2018 työikäisistä miehistä 19 prosenttia ja naisista 11 prosenttia käytti jotain tupakkatuotetta päivittäin. Kun myös satunnainen käyttö huomioitiin, nykyisin jotain tupakkatuotetta käytti miehistä 32 ja naisista 18 prosenttia.

WHO:n tupakkatavoitteen saavuttaminen vuonna 2025 tarkoittaisi Suomessa käytännössä sitä, että tupakkatuotteita käyttäisi päivittäin tai satunnaisesti enintään 27 prosenttia miehistä ja 18 prosenttia naisista. Vuosina 2010–2018 toteutuneen kehityksen jatkuessa samalla tahdilla osuudet tulisivat olemaan miehillä 27 ja naisilla 13 prosenttia (Kuviot 1a ja 1b).

Naiset ovat siis saavuttaneet WHO:n tavoitetaso jo nyt. Miesten osalta WHO:n tavoite voidaan juuri ja juuri saavuttaa. Myös YK:n kestävän kehityksen tupakkatavoite voidaan näin ollen saavuttaa vuonna 2030.

Näin tutkimus tehtiin

Aikuisväestö

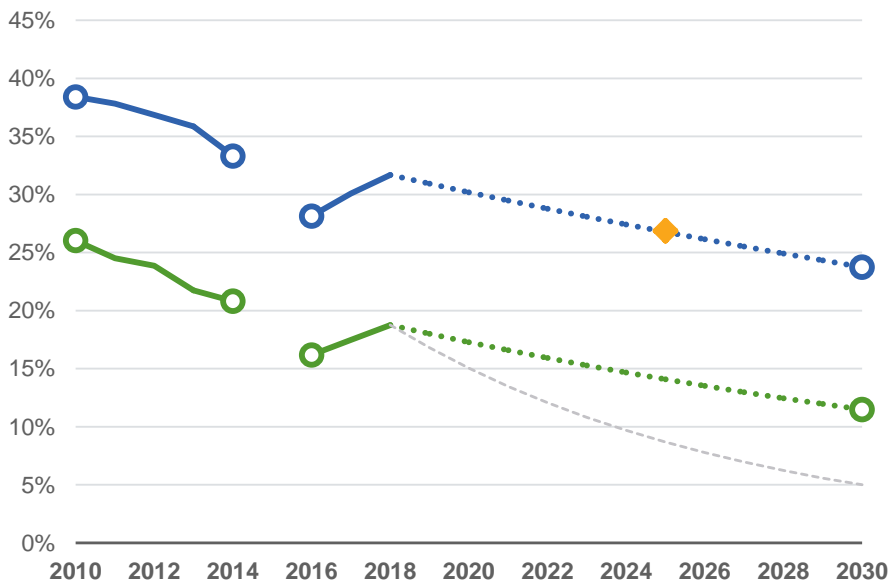
Aineistoina käytettiin THL:n Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys -tutkimusta vuosilta 2010–2014, Alueellista hyvinvointitutkimusta vuosilta 2016 ja 2017 sekä FinSote -tutkimusta vuodelta 2018. Nämä ovat satunnaisotokseen perustuvia väestökyselyitä. Vastausprosentit ovat vaihdelleet vuoden 2010 57 % ja vuoden 2018 45 % välillä. Tässä julkaisussa aineistot on rajattu 20–64-vuotiaisiin.

Tupakkatuotteiden käyttöksi määriteltiin tupakointi ja nuuskan käyttö sillä näistä oli tietoa joka tiedonkeruuvuodelta. Tupakointi määriteltiin kahden kysymyksen avulla: 'Oletko koskaan tupakoinut?' (En/Kyllä) ja 'Mikä kuvaa nykyistä tupakointiasi?' (Tupakoin päivittäin, Tupakoin satunnaisesti, En tupakoi lainkaan). Näiden kysymysten avulla määriteltiin sekä nykyinen (päivittäinen tai satunnainen) että päivittäinen tupakointi. Nuuskan nykyisen käytön vastausvaihtoehdot olivat "Kyllä, päivittäin", "Kyllä, satunnaisesti", ja "En lainkaan". Tupakoinnista ja nuuskan käytöstä muodostettiin yhteinen muuttuja kuvamaan henkilön nykyistä (päivittäistä tai satunnaisista) ja päivittäistä tupakkatuotteiden käyttöä.

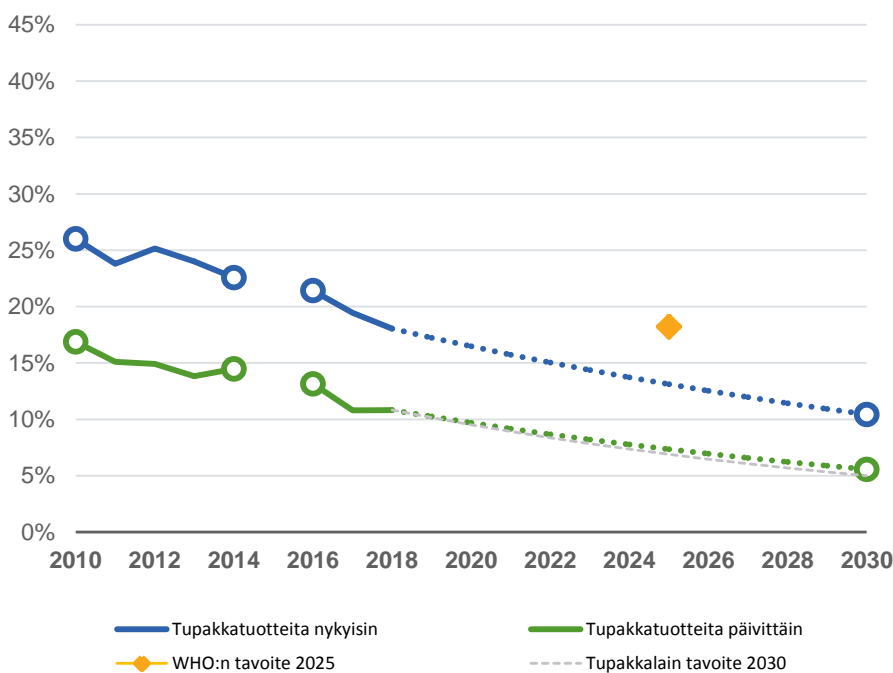
Tuloksissa esitetään ikävakioidut prevalenssit tupakkatuotteiden käytölle. Ikävakiointi suoritettiin jälkiosituspainoja käyttämällä. Ikävakiointia varten ikä jaoteltiin kolmeen ryhmään: 20–34-vuotiaat, 34–49-vuotiaat ja 50–64-vuotiaat.

(jatkuu seuraavalla sivulla)

Miehet, 20–64-vuotiaat

Naiset, 20–64-vuotiaat

Kuviot 1a ja 1b. Ikävakioitu nykyinen ja päivittäinen tupakkatuotteiden käyttö miehillä ja naisilla, 20–64-vuotiaat. Lähde: AVTK/ATH/FinSote, THL.

KANSALLISTA TAVOITETTA EI SAAVUTETA ILMAN LISÄTOIMIA

Nykykehityksen jatkuessa tupakkatuotteiden päivittäinen käyttö vähenee suhteellisesti vuosittain miehillä 4,0 prosenttia ja naisilla 5,4 prosenttia. Näin ollen vuonna 2030 tupakkatuotteita käyttäisi päivittäin miehistä 11 ja naisista 6 prosenttia (Kuviot 1a ja 1b). Tupakkalain tavoitetta ei siis tulla saavuttamaan ilman merkittäviä lisätoimia. Tupakkatuotteiden käytön suhteellisen vähenemisen tulisi olla vuosittain miehillä 10,4 prosenttia ja naisilla 6,2 prosenttia, jotta tupakkalain tavoite toteutuisi.

Vertailuryhmänä käytettiin Tilastokeskuksen väestömäärän tietoja vuosilta 2010–2018 (pois lukien vuosi 2015). Mallinnuksessa on oletettu, että tupakkatuotteiden käyttö vähenee vuosittain samassa suhteessa, kun se on laskenut vuosina 2010–2018.

Nuoret

Aineistona käytettiin THL:n Kouluterveyskyselyä vuosilta 2010–2017, 15–19-vuotiaisiin (N=506 616) rajattuna. Kysely toteutetaan joka toinen vuosi. Ikävakiointia ei käytetä.

Tupakoinnista kysytään kahdella kysymyksellä: ”Kuinka monta savuketta, piipullista ja sikaria olet polttanut yhteensä tähän mennessä?” (En yhtään/Vain yhden/Noin 2–50/Yli 50) ja ”Mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa parhaiten nykyistä tupakointiasi?” (Tupakoin kerran päivässä tai useammin/ Tupakoin kerran viikossa tai useammin, en kuitenkaan päivittäin/ Tupakoin harvemmin kuin kerran viikossa/Olen lakossa tai lopettanut tupakoinnin). Nuuskaamista on kysytty vuosina 2010–2015 ”Nuuskaatko?” (En lainkaan/Olen kokeillut kerran/Nuuskaan silloin tällöin/Nuuskaan päivittäin) ja vuodesta 2017 alkaen ”Oletko koskaan käyttänyt näitä? Nuuskaa” (En lainkaan/Olen kokeillut kerran tai pari/Käytän silloin tällöin/Käytän päivittäin/Olen käyttänyt, mutta lopetin).

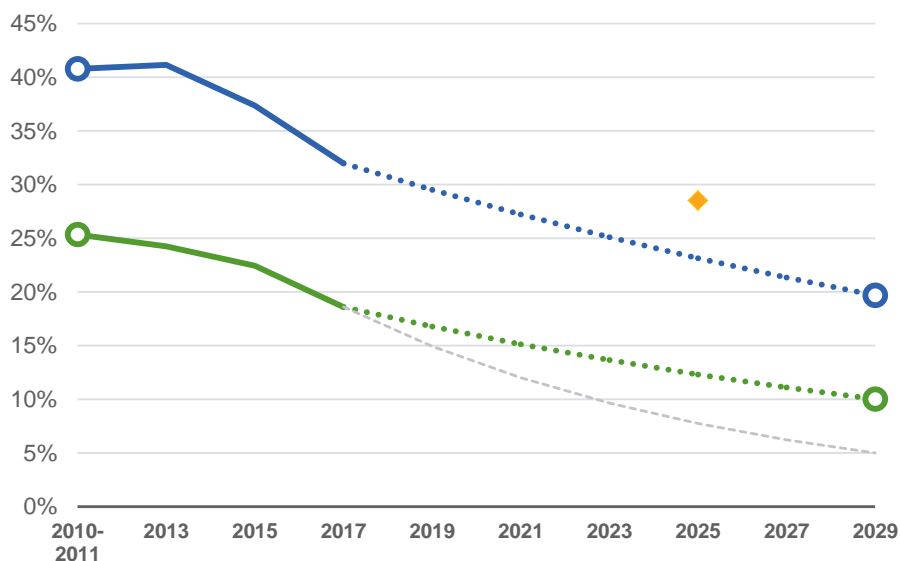
Alleiviivatuista vaihtoehdoista muodostettiin päivittäisen ja nykyisen käytön muuttajat. Mallinnuksessa oletettiin, että käyttö vähenee samassa suhteessa, kun se on laskenut vuosina 2010–2017. Vuosi 2029 on viimeinen aineistonkeräys ennen tavoitevuotta 2030.

KEHITYS NUORISSA IKÄRYHMISSÄ TUKEE TAVOITTEIDEN SAAVUTTAMISTA VAIN OSITTAIN

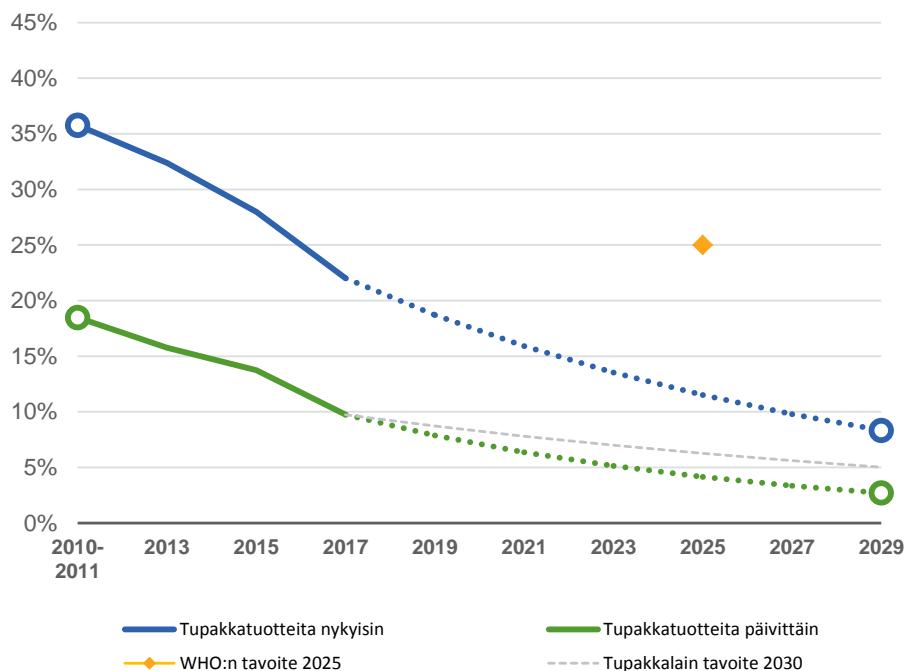
Kansainväliset tavoitteet koskevat 15 vuotta täyttäneitä. Nuorten tupakkatuotteiden käyttö on lisäksi oma indikaattorinsa WHO:n toimintaohjelmassa. Näistä syistä kehitystä tarkasteltiin myös 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä.

Vuonna 2017 päivittäin jotain tupakkatuotetta käytti pojista 19 ja tytöistä 10 prosenttia. Kun huomioitiin lisäksi satunnainen käyttö, osuudet olivat pojilla 32 ja tytöillä 22 prosenttia. WHO:n tavoitetason saavuttaminen tarkoittaisi sitä, että pojista enintään 29 ja tytöistä 25 prosenttia käyttäisi jotain tupakkatuotetta päivittäin tai satunnaisesti.

Pojat, 15–19-vuotiaat

Tytöt, 15–19-vuotiaat

Kuviot 2a ja 2b. Nykyinen ja päivittäinen tupakkatuotteiden käyttö pojilla ja tytöillä, 15–19-vuotiaat. Lähde: Kouluterveyskysely, THL.

Kirjallisuutta

Heloma A, Ruokolainen O, Jousilahti P (2015). WHO:n tavoite tupakoinnin vähenemisessä voidaan saavuttaa – kansallinen tavoite Savuton Suomi 2040 vaatii tehostettuja toimia. Tutkimuksesta tiiviisti 10, huhtikuu 2015. THL, Helsinki.

Ruokolainen O ym. (2019). Thirty-eight-year trends of educational differences in smoking in Finland. *International Journal of Public Health*, 2019; 64(6), 853-860.

STM (2018). Tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittäminen. Työryhmän toimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 21/2018. STM, Helsinki.

Ollila H & Ruokolainen O (2018). Selvitys tehokkaista toimista ja toimivasta seuranta- ja arviointijärjestelmästä tupakkalain tavoitteen saavuttamisen tueksi. Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmän toimeksianto. Työpäpaperi 19/2018. THL, Helsinki.

WHO (2017). Tackling NCDs: 'best buys' and other recommended interventions for the prevention and control of noncommunicable diseases. WHO, Geneva.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-343-384-7 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-384-7>

www.thl.fi/tupakka

Tytöt ovat 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä jo saavuttaneet kansainvälisen tavoitetaso ja voivat nykykehityksellä jopa alittaa kansallisen tavoitetaso (Kuviot 2a ja 2b). Pojat voivat saavuttaa nykykehityksellä ainoastaan kansainvälisen tavoitetaso. Tupakkalain tavoitetaso saavuttamiseksi päivittäisen käytön pitäisi vähentyä pojilla jokaisessa aineistonkeräyksessä suhteellisesti viidenneksellä (19,7 prosenttia). Nykyinen tahti on 9,8 prosenttia.

KOULUTUKSEN MUKAISET EROT HUOMIOITAVA PAREMMIN

Tupakointi on vähentynyt niin korkeammin kuin matalammin koulutetuilla. Tupakointi jakautuu kuitenkin edelleen epätasaisesti eri väestöryhmien kesken. Koulutuksen mukaiset absoluuttiset ja suhteelliset erot tupakoinnissa ovat kasvaneet 1970-luvun lopulta 2010-luvulle tultaessa.

Eritoten matalammin koulutetut ovat vielä kaukana tupakkalain tavoitteesta. Kansanterveyden parantamisen ja väestöryhmien välisten terveyserojen kaventamisen ja poistamisen näkökulmasta tupakoinnin lopettamisen tukea tulisi tarjota eritoten matalammin koulutetuille.

Koulutuksen mukaiset erot tupakkatuotteiden käytössä ilmenevät varhain. Kouluterveyskyselyn mukaan tupakkatuotteiden käyttö on yleisintä ammattiin opiskelevilla nuorilla. Käytön vähentäminen tässä ryhmässä on erityisen tärkeää terveyserojen syntyminen ehkäisemiseksi.

POHDINTA

Vuosien 2010–2018 kehityksen jatkuessa samaa tahtia voidaan odottaa, että WHO:n tavoite tupakkatuotteiden käytön vähenemisestä saavutetaan Suomessa. Samalla voidaan saavuttaa myös YK:n kestävän kehityksen tupakkatavoite.

Kansallista tupakkalain tavoitetta ei kuitenkaan saavuteta, ellei tupakkatuotteiden käyttö vähene selvästi nykyistä nopeammin. Naisilla kansallinen tavoite ei jää kauas, mutta miehillä tavoitteeseen on nykykehityksellä jäämässä kuuden prosenttiyksikön ero. Nuorissa ikäryhmissä kehitys näyttää tyttöjen osalta tukevan hyvin kansallisen tavoitteen saavuttamista. Pojilla sen sijaan tavoitetaso saavuttaminen on nykykehityksellä epätodennäköistä. Kansallisen tavoitteen saavuttamisen haasteet liittyvät vahvasti nuuskaan. Sen yleistymisen pojilla ja nuorilla miehillä tarkoittaa, että hyvä kehitys tupakoinnin vähentämisessä ei enää riitä.

Tupakkalain tavoite vaatii yhä lisätoimia toteutuakseen. Vuonna 2018 sosiaali- ja terveysministeriön asettama tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmä esitti loppuraportissaan 44 toimenpide-ehdotusta tavoitteen saavuttamiseksi. Ne heijastelivat hyvin myös THL:n selvitystä kansainvälisistä tupakkapoliittisista toimenpiteistä. Lisätoimien tunnistamiseksi on siis jo tehty runsaasti valmistelutyötä. Jatkossa tarvitaan toimenpiteiden priorisointia, tärkeimmiksi tunnistettujen toimenpiteiden nopeaa toimeenpanoa sekä seurantasuunnitelmaa. Seurantasuunnitelman perusteella tiekarttaa voidaan päivittää säännöllisesti tavoitteen saavuttamiseksi.

WHO:n toimintaohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi tehdyissä suosituksissa on Suomelle lisäkannustimia. Yleisen WHO FCTC:n toimeenpanon edistämisen ohella ne suosittavat muun muassa yhdenmukaisten pakkausten käyttöönottoa, tupakointikieltojen laajentamista ja maksuttoman tupakoinnin lopettamisen tuen tarjoamista.